

VILÁG- TÖRTÉNET

10. (42.) évfolyam 2020. 3.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **GÉRAUD POUMARÈDE**
A KONSTANTINÁPOLYI FRANCIA DIPLOMÁCIA
ÉS A MAGYARKÉRDÉS A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC KORÁBAN
- **ELISABETH SAÏH – TÓTH FERENC**
RODOSTÓTÓL PÁRIZSIG
- **TÜSKÉS GÁBOR**
A NEMZETI IDENTITÁS TÖRTÉNETI KONSTRUKCIÓJÁHOZ
- **TAKÁCS LÁSZLÓ**
A KATONAI RANGOK TERMINOLÓGIÁJA II. RÁKÓCZI FERENC
CONFESSIO PECCATORIS CÍMŰ MŰVÉBEN
- **KINCSES KATALIN MÁRIA**
RÁKÓCZI-SZOBROK KÜLHONBAN
- **SZEMLE**
BLÉNESI ÉVA, KISS MÁRTON, NAGY KORNÉL,
TÓTH FERENC ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

10. (42.) évfolyam 2020. 3.

TARTALOM

Egy emlékév után. A hazai és külhoni Rákóczi-kutatások újabb eredményei (Tóth Ferenc)	305
<i>Tanulmányok</i>	
Géraud Poumarède: A konstantinápolyi francia diplomácia és a magyarkérdés a Rákóczi-szabadságharc korában	311
Núria Sallés Vilaseca: „Erdély fejedelméhez küldtek csupán.”	
Jacques de Boissimène küldetése III. Ahmed szultán udvarában (1717–1718)	325
Balázs-Szabelski Enikő – Adam Szabelski: II. Rákóczi Ferenc Lengyelországban	335
Elisabeth Saïh – Tóth Ferenc: Rodostótól Párizsig. Egy magyar származású család viszontagságai	345
Tüskés Gábor: A nemzeti identitás történeti konstrukciójához. A pátria képe II. Rákóczi Ferenc önéletrajzi írásaiban	371
Takács László: A katonai rangok terminológiája II. Rákóczi Ferenc <i>Confessio Peccatoris</i> című művében	393
Egyed Emese: Színpadi álom a Rákóczi-emigrációról.	
K. Boér Sándor: <i>Gróf Bonnévál vagyis az idegenek Konstancinápolyban</i>	409
Kincses Katalin Mária: Rákóczi-szobrok külhonban	431
<i>Műhely</i>	
Korpás Zoltán: Mexikói aranyesők a magyarországi oszmán terjeszkedés ellen?	467
<i>Szemle</i>	
A Próféta-ábrázolások európai kultúrtörténete (Tóth Ferenc)	481
A Lengyel–Litván Unió kapcsolatai a Szafavida Birodalommal és az ecsmiadzini katolikoszátussal (Nagy Kornél)	486
Hogyan látja az utókor az örmény genocídiumot?	
Gondolatok <i>Az emlékezet száz éve</i> című könyv margójára (Blénesi Éva)	490
A Szabad Francia Erők a második világháborúban. Az ellenállás megszervezése és a nemzetközi fegyveres együttműködés (Kiss Márton)	496

Jelen számunkat Tóth Ferenc szerkesztette

CONTENTS

After a Year of Remembrance: Results of Recent Researches on the Rákóczi Era at Home and Abroad (Ferenc Tóth)	305
<i>Studies</i>	
Géraud Poumarède: French Diplomacy at the Porte and the Hungarian Question during the War of Independence of Francis II Rákóczi	311
Núria Sallés Vilaseca: "I Was only Sent to the Prince of Transylvania": Mission of Jacques de Boissimène to the Court of Sultan Ahmed III (1717–1718)	325
Enikő Balázs-Szabelski – Adam Szabelski: Francis II Rákóczi in Poland	335
Elisabeth Saïh – Ferenc Tóth: From Rodosto to Paris: The Vicissitudes of a Family of Hungarian Origins	345
Gábor Tüskés: To the Historical Construction of National Identity: The Image of Hungary in the Autobiographical Writings of Francis II Rákóczi	371
László Takács: Terminology of Military Ranks in <i>Confessio Peccatoris</i> , the Work of Francis II Rákóczi	393
Emese Egyed: A Dream on Stage about Exile: Sándor K. Boér: <i>Bonnéval or the Strangers in Constantinople</i>	409
Katalin Mária Kincses: Rákóczi Statues Abroad	431
<i>Workshop</i>	
Zoltán Korpás: Mexican Gold Pesos against the Ottoman Expansion in Hungary?	467
<i>Book Reviews</i>	
A European Cultural History of the Representations of the Prophet (Ferenc Tóth)	481
The Relations of the Polish–Lithuanian Commonwealth with Safavid Iran and the Catholicosate of Etchmiadzin (Kornél Nagy)	486
The Armenian Genocide as Seen by Posterity: Reflections on the Margins of the Book Entitled <i>A Hundred Years of Memory</i> (Éva Blénesi)	490
The Free French Forces in World War II: Organizing Resistance Movement and International Cooperation (Márton Kiss)	496

Rodostótól Párizsig

Egy magyar származású család viszontagságai

Rodostó (mai nevén Tekirdağ), a Márvány-tenger partján fekvő török város a magyar történelem egyik legismertebb külhoni emlékhelye. A II. Rákóczi Ferenc fejedelem és bujdosótársai vándorlásának utolsó stációjaként híressé vált kis kikötőváros nemzeti örökségünk szerves része, amely a török–magyar kapcsolatok történetének egyik felemelő időszakára emlékeztet minket. A rodostói magyar emigráció kutatása már régóta zajlik, és elég sok adatot ismerünk a Nagyságos Fejedelem és a magyar emigráns közösség életéről.¹ Teljességgel érthető módon e kutatások elsősorban a bujdosó fejedelem és környezetének legjelentősebb tagjai – mint például a krónikás Mikes Kelemen – tevékenységére irányultak. Így viszonylag háttérbe szorultak azok a személyek, akik a rodostói magyar emigráció második, harmadik vagy még későbbi nemzedékeihez tartoztak, és így beleolvadtak a rodostói levantei keresztény családok nemzetközi közösségébe.

A magyarok asszimilációja viszonylag gyorsan zajlott, mivel a helyi, idegen nyelvű hölgyekkel kötött házasságokból született újabb nemzedékek már elvesztették magyar nyelvüket, és Mikes Kelemen halála után a források szerint a magyar közösség is gyakorlatilag megszűnt. Ugyanakkor egyes magyar családok utódai még sokáig éltek itt, és őrizték magyar származásuk emlékét. A francia külügyi adminisztráció nagy figyelmet szentelt a magyarok sorsának, akik a helyi katolikus közösség magját alkották, mivel az első rodostói plébánia éppen a Rákóczi fejedelem által épített kápolna híveiből állt össze.² A rodostói magyar emigráció és a

* Elisabeth Saïh: újságíró, családkutató; Tóth Ferenc: az MTA doktora, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., toth.ferenc@btk.mta.hu). A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Családkutatócsoport támogatásával készült. A franciaországi kutatásokat a Balassi Intézet Klebelsberg-ösztöndíja segítette, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni.

1 A teljességre való törekedés nélkül Szekfű Gyula és Köpeczi Béla munkáit említhetjük elsősorban: Szekfű, 1914; Köpeczi, 1991. Lásd újabban: Tóth, 2016a.

2 Rákóczi és Bercsényi több alapítványt is létrehozott a katolikus közösségből kialakuló plébánia támogatására. Idővel a rodostói magyar közösség számára nyújtott birtokok váltak a rodostói katolikus plébánia legfontosabb bevételi forrásaivá. A Mikes Kelemen halála (1761) utáni zavaros helyzetben François de Tott magyar származású francia diplomata közvetítésével sikerült a plébánia és a magyar közösség ügyeit rendezni az 1770-es évek elején. Erről újabban: Tóth, 2016b. A levantei katolikus missziók 1773-as állapotát bemutató rövid jelentés szerint a maradék rodostói magyar családok lelki gondozását a konstantinápolyi francia katolikus közösség egyik káplánja látta el. AN, série Affaires Étrangères B III 30, Bureau des consulats et des correspondances de la marine en pays étrangers; Mémoires et notes pour le roy et le ministre de la marine, année 1773 Etat de la Religion catholique et des Missions en Levant fol. 56.

1. kép.
A rodostói csorgókút
mai állapota
(fotó: Fodor Gábor)

konstantinápolyi francia követség között kialakult szoros kapcsolatnak köszönhetően a francia külügyi források betekintést nyújthatnak a magyar bujdosók és azok leszármazottai életébe is.³ Részben ennek is köszönhetően derült fény az elmúlt időszakban egy érdekes rodostói magyar származású család, a Kőszeghyek történetére, amelyet most e tanulmány keretei között szeretnénk megosztani az érdeklődőkkel.

A rodostói Kőszeghyek eredete

Thaly Kálmán *Rodostó és a bujdosók sírjai* című munkájában idézte azt a *Magyar Hírmondó* 1794. augusztus 8-i számában megjelent rodostói beszámolót, amelynek névtelen kassai doktor szerzője így írt az itt található korabeli Rákóczi-emlékekről: „Ez az a város, a hol kibujdosván Rákóczy Magyarországból, a török császár engedelmével letelepedett, adott néki a császár egy egész utczát. Ebben az utczában voltam szállva egy öreg magyarnál, a ki 116 esztendő, Horváth Istvánnak hívják, – jól tud még magyarul, egészséges ember. Itten a görög templomban fekszenek három magyarok, monumentumaik alabástromkőre vagynak deákul kimetszve, ímé, egyet néked is megküldök, t. i. a Bercsényi Miklósét. Itt fekszik Esterházy Antal és Sibrik Miklós, ennek volt praefectussa. – Még most is vagynak itt magyar familiák, de már nem tudnak magyarul: Szatmáry, Kőszeghy, Takaró, a gróf Csákyé és Máriaássyé elfogyott, – ezek itt hóltak meg.”⁴

Nem sokkal később – az 1810-es években – Antoine-François Andréossy francia tábornok és konstantinápolyi nagykövet szintén megemlékezett arról, hogy a Márvány-tenger partján fekvő kisváros egykor számos magyar családnak nyújtott menedéket, megemlítve köztük a Rákóczi, a Kessec (!) és a Takaró famíliákat.⁵ A fel-

3 A konstantinápolyi francia követség levéltára a nantes-i diplomáciai levéltárban található: CADN. A levéltár részletes bemutatását lásd: Denis-Combet, 1975.

4 Thaly, 1889. 15. A munka egyik későbbi kiadása: Thaly, 1893.

5 „En face de la Proconèse, on débarque sur la côte d’Europe à Rodosto, la Byzanthe des Samiens, devenu l’asyle des réfugiés Hongrois, tels que les Ragozzi, les Kessec, les Takaró, etc.” Andréossy, 1828. 353.

sorolt három magyar család létezését a 18. század végi híradáson kívül a konstantinápolyi francia követség levéltárában található dokumentumok is megerősítik. Thaly Kálmán már említett munkájában leírta, hogy az 1888-as rodostói kutatásai során találkozott az ottani osztrák–magyar konzul, Pierre Aslan fiával, akinek dédanyját Kőszeghy Ceciliának (Cecile de Kesseggh) hívták.⁶ Thalynak sikerült megtalálni azt a Rákóczi Ferenc által állított rodostói csorgókutat is (1. kép), amelyet Grégoire de Kessek (vagyis a család magyar felmenője, Kőszeghy Gergely) renováltatott. Nem kis keresés után előkerült az általa állíttatott márványtábla is, amelyen a következő felirat volt olvasható:

TUAM QUAE HANC
EXPLET SITIM
FRANCISCUS RAGOZZI
IN HANC FORMAM
DOMINUS GREGORIUS
ORIUNDUS GALLICUS
MELIOREM
DIE 17. FEBR.

[CÍMER]

HOMO FONTEM
PRINCEPS PRIMUM
POSUIT FONDAVITQUE
QUQM POSTEA UT VIDES
DE KESEK AB HUNGARIA
QUE CONSUL
REDEGIT
ANNO 1812

Thaly Kálmánnak egyházi anyakönyvi kutatásai alapján könnyen sikerült azonosítania a Gregorius de Kesek név alatt rejtőző Grégoire de Keösseck (magyarul Kőszeghy Gergely) urat, aki a 19. század elején a rodostói császári,⁷ francia, brit, sőt orosz konzuli címet is viselte, és igyekezett feltárni a család magyar eredetét.⁸ Erről részletesen beszámolt a rodostói emigrációra vonatkozó munkája egyik fejezetében.⁹ Thaly kutatásai szerint a Kőszeghy família eredetének száalai Felső-Magyarországra, nevezetesen Nógrád és Ung vármegyékbe vezetnek. A nemesi címet a nógrádi származású Kőszeghy (Keőszeghy) György és felesége nyerte el I. Lipóttól. Az 1678. február 1-jén Bécsújhelyen kelt címereslevele (2–3. kép)¹⁰ tanúsága szerint Kőszeghy az országos közügyekben játszott fontos érdemeiért és hűséges szolgálatáért kapta az armálist.¹¹ Kőszeghy György címereslevele egy szerencsés véletlennek köszönhetően fennmaradt az utókor számára. Erről már Thaly

6 „A beszédes, eleven, fűrge ifjú azután örömtől ragyogó szemekkel eldicsekedett rögtön, hogy őbenne is magyar vér foly ám: mert atyjának nagyanyja a »madzsar kiráj«-jal ideköltözött nemes családok egyikéből származott... Hát, hogy hívták a nagymamát? – Kőszeghy Ceczilia! (Cecile de Kesseggh)! Be kár, hogy az urak egynehány héttel előbb nem érkeztek, úgymond; szegény nagymamát most két hete temettük el, – 94 éves volt; az tudott ám sok mindent beszélni az itten lakott régi magyarokról!” Thaly, 1889. 23.

7 A forrásokban először 1801-ben említett rodostói császári konzuli ügynökség (Consular-Agentie) a konstantinápolyi konzulátus alá tartozott. Lásd erről: Piskur, 1862. 27. A Kőszeghy család tagjainak nevét – a forrás pontos megjelölése nélkül – megtalálhatjuk a néhány éve elhunyt Rudolf Agstner közelmúltban megjelent kézikönyvében is: Agstner, 2018. 338.

8 Thaly, 1893. 66.

9 Thaly, 1889. 96–105.

10 MNL ZML IV. 434. No. 19.

11 Kőszeghy György (1640–1711) a nemességet nagy valószínűséggel id. Bercsényi Miklósnak köszönhetette, és az ő és fia szolgálatában tevékenykedett. A címereslevélről újabban: *Armálistok*, 2004. 88–89.

Kálmán is beszámolt rodostói kutatásait összefoglaló könyvében, és pontos adattal szolgált arra vonatkozólag, hogy a nemesi levél Bogdán János hagyatékával együtt a zalaegerszegi megyei levéltárba került.¹² A levelet Sellyey Elek, a Muraközi járás főszolgabírója adta be megőrzésre a vármegye levéltárába 1821. december 17-én. Sellyey az említett hagyatéki eljárás végrehajtása közben bukkant a gazdátlan címereslevele.¹³

2. kép. Köszeghy György címereslevele

12 MNL ZML IV. 434. No. 19. Vö. Thaly, 1889. 97.

13 Az adatok a Zala vármegyei közgyűlés 1821. december 17-i ülésének anyagában maradtak fent (MNL ZML kgy. jkv. 1820. december 17. No. 2602). Az információkat és a címereslevélről készült fényképeket ezúton is szeretném megköszönni Kulcsár Bálintnak.

Kőszeghy György a Bercsényiek bizalmi emberének számított, és így került a család ungvári uradalmának tisztartói állásába. Thaly Kálmán szerint a család tagjai a 17. század végén az Ungvár melletti Órdarma településen éltek. Kőszeghy János apja, Kőszeghy Pál¹⁴ Bercsényi személyi titkára volt, és tanult, művelt humanista író hírében állt. 1695-ben a gróf második, Csáky Krisztinával kötött házasságára írt alkalmi költeményét, a *Bercsényi házasságát*¹⁵ a magyar barokk költészet egyik remekének tartják.¹⁶ A Bercsényiekhez szorosan

3. kép. Kőszeghy György címere

János részt vett az 1738–1739. évi harcokban, Belgrádban teljesített szolgálatot, és mint főkapitány száz magyar lovas parancsnoka volt.¹⁷ A konstantinápolyi francia követség levelezéseiben (4. kép)¹⁸ a nevéet hol magyarosan, hol pedig elváltotatott francia átírásban találhatjuk meg.¹⁹

kötődő Kőszeghyek részt vettek a Rákóczi-szabadságharcban, és annak bukása után emigrációba kényszerültek. Kőszeghy János, Bercsényi Miklós fegyverhordozója a Mikes Kelemen által oly híressé tett Zsuzsanna nevű testvérével együtt érkezett 1718-ban az Oszmán Birodalom területére.

A Bercsényihez hű Kőszeghy Pál árváiról 1703 körül bekövetkezett halála után a gróf gondoskodott. Jánosból apród lett, a kis Zsuzsit pedig udvarhölgynek fogadták fel. A Rákóczi-szabadságharc bukása után a két testvér követte Bercsényit a lengyelországi és törökországi emigrációba, ahol végül Rodostóban telepedtek le. Csáky Krisztina halála után Kőszeghy Zsuzsanna 1723-ban Bercsényi Miklós felesége lett, majd a gróf halála (1725) után Lengyelországba költözött. Kőszeghy

14 Kőszeghy Pál (1665 körül – 1703 után). Apja, Kőszeghy György Bercsényi ungvári tisztartója volt, 1678-ban nyert nemesi oklevelet. Széles körű műveltségét Bercsényi könyvtárában szerezte. Bercsényi később titkárává fogadta és magával vitte utazásaira. 1694–1695-ben ő közvetítette a gróf Csáky Krisztina grófnővel kötött házasságát. 1703 körül halt meg, felesége pedig nem sokkal később követte.

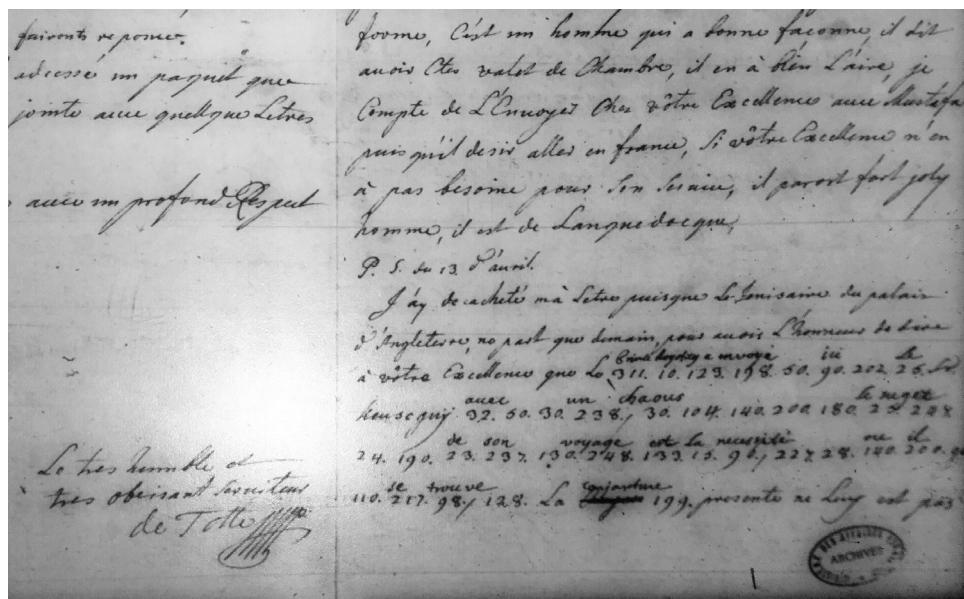
15 A költemény teljes címe: *Harmadik könyv, mely íratott a méltóságos székesi gróf Bercsényi Miklós úrnak négy esztendő forgása alatt való özvegyeskedéséről és az ötödik esztendőben a méltóságos keresztszegi gróf Csáky Krisztina asszonnyal való istenes házasságáról 1695-ik esztendőben.*

16 Kőszeghy, 1894. A mű előszavában Thaly számos információt közölt a Kőszeghy család történetéről. Thaly, 1889. 13–15.

17 Seres, 2003. 307.

18 CADN, Constantinople série A Fonds Saint-Priest Correspondance secondaire 135 fol. 96.

19 Tóth András francia szolgálatban álló magyar ügynök 1737. március 11-i, Babadagban kelt, Villeneuve márki francia nagykövetnek írt levelében a „Keuseguÿ” nevet használta. CADN, Constantinople série A Fonds Saint-Priest Correspondance secondaire 135 Correspondance du marquis de Villeneuve –

4. kép. Kőszeghy János neve a francia diplomáciai levelezésben

Kőszeghy János a háború után visszatért Rodostóba. 1738–1746 között sűrűn említik a rodostói anyakönyvek, felesége egy Katarina (Katalin)²⁰ nevű konstantinápolyi görög nő volt, több gyermekük született. Seres István kutatásainak köszönhetően tudjuk azt is, hogy 1747 és 1748 fordulóján több olyan oszmán okirat is keletkezett, amely arról számolt be, hogy Kőszeghy János főkapitány és felesége összeütközésbe került a többi magyar bujdosóval, elsősorban azok básbugjával, az idős Csáky Mihály gróffal.²¹ A gyermekek keresztelőjére 1748-ban összeférhetetlenség miatt Isztambulba költöztek át, ahol a Fener negyedben található kis magyar kolóniában telepedtek le. Thaly nem ismerte a török forrásokat, de ő is arra következtetett, hogy Kőszeghy János „hihetően másutt halálozott el, talán Konstantinápolyban, neje rokonainál”, illetve „valószínűleg 1752 előtt halt el”.²² Ugyanakkor a később gyakran említett Kőszeghy Györgyöt János fiának vélte, akit valószínűleg 1741. július 16-án kereszteltek meg Rodostóban.²³

Camp du Grand Vizir janvier – juin 1737 fol. 96. Ugyanez a változat szerepel Tóth 1737. április 28-i levelében is. Uo. fol. 116–118. A néhány héttel későbbi – május 5-i – levelében Tóth már a magyarosabb „Kőszeghy” írásmódot részesítette előnyben. Uo. fol. 128.

20 Kőszeghy János felesége esküvői tanúként és keresztszülőként a férjzett nevét – Cattarina Kusszeghi, illetve Catharina Kúseghi – használta. Seres, 2003. 307.

21 Seres, 2003. 307.

22 Thaly, 1889. 101. Vö. Seres, 2003. 308.

23 A bejegyzésben ez áll: 1741. július 16. K. János és Katalin gyermekének, Györgynek a keresztelője, keresztszülők: Pázmándy Péter ezredes és Spax Erzsébet úrnő. Thaly az 1751. évi bejegyzésnél nem tudta rendesen kiolvasni Kőszeghy nevét, s így Kőszeghy János fiával azonosította. Seres István véleménye szerint K. György mögött egy addig ismeretlen bujdosó személye húzóhatott meg, akinek nem volt rokoni kapcsolata Zsuzsikával, illetve Jánossal. Mikes a *Keresztényi gondolatok* című, 1747-ben elkészített

Kőszeghy György neve gyakran előfordul a rodostói anyakönyvekben. 1751. szeptember 13-án már Szatmáry Ágnessel együtt szerepel mint keresztszülő, ahol Hotinkai Illés és Hirena Greca János nevű gyermekét részesítették a keresztség szentségében. 1752-ben szintén Szatmáry Ágnessel tanúskodott Kovács Mihály és a Combassból való Mária esküvőjén. 1754. augusztus 5-én ismét keresztszülőként találkozhatunk a nevével. Ekkor Kovács Máriával együtt egy talált gyermeket tartott a keresztség alá, aki a Lőrinc-Márkus nevet kapva gyarapította a rodostói katolikus közösség létszámát. 1760. június 11-én ismét Kőszeghy György és Szatmáry Ágnes voltak a keresztszülők Hotinkai Illés és Hirena Greca Antal-György nevű fiának. 1768. május 30-án Kőszeghy György feleségül vett egy Angéla-Maria Vitali nevű görög hölgyet. Az esküvő tanúi Szatmáry József és Detrich Erzsébet voltak. E házasságból született Kőszeghy Gergely, akinek a nevét a rodostói csorgókút márványtábláján is megtalálhatjuk. A fiú keresztelőjére 1769. március 16-án került sor. Kőszeghy György nem sokáig örülhetett gyermekének, mivel 1771. november 16-án pestisben elhunyt, és a helyi örmény temetőben temették el.²⁴

Ekkorra a hajdani híres magyar emigráció már csak nyomaiban létezett, mivel Mikes Kelemen halála (1761) után a magyar politikai közösség gyakorlatilag felbomlott. Egy nemrég felfedezett forrás – a konstantinápolyi francia követségnek a portai utasításokat tartalmazó tételes jegyzéke²⁵ – alapján megállapítható, hogy a szétszóródott és a rodostói levantei miliőbe beolvadt családok és a helyi katolikus plébánia ügyeit 1772–1773-ban egy magyar származású diplomata, François de Tott (1733–1793)²⁶ közreműködésével sikerült rendezni.²⁷ Rodostóban a magyarok megjelenésével nőtt meg jelentősen a római katolikus hívők lélekszáma, és a Rákóczi fejedelem által alapított kápolna volt a későbbi rodostói katolikus plébánia előzménye. A fejedelem igyekezett állandó papot tartani a környezetében, majd később a francia nagykövetség biztosított a rodostói magyar katolikusok lelki gondozása céljából lelképásztort. A francia-oszmán „kapitulációk” alapján a francia király az Oszmán Birodalom területén élő katolikusok protektoraként a nagyköveten keresztül védelmet és segítséget nyújtott az olyan kis keresztény közösségeknek, mint a rodostói magyar kolónia. A helyi szokásjog alapján a magyar bászbug – egyfajta egyházközségi elöljáróként – a számára adott illetményből biztosított megélhetést

fordításában a fedőlap belső oldalára feljegyzéseket készített a római katolikus hitre áttért bujdosóársairól. Eszerint 1741–1758 között öten tértek át (négyet meg is nevez), s közöttük a negyedik egy Keszeg nevű férfi volt, aki 1751. április 11-én, nagycsütörtökön tért át. Seres István szíves közlése.

24 Seres István szíves közlése.

25 CADN, Ambassade de France à Constantinople, série A fonds Saint-Priest vol. 265 Index général ou table chronologique des commandements gardés dans les registres de l’ambassade depuis l’an de l’Hégire 1110 & de J. C. 1689 commencé l’an 1745 par ordre de son Excellence Monseigneur le comte de Castellane.

26 Életéről újabban: Tóth, 2015a.

27 E források bemutatását lásd: Tóth, 2016b.

a plébánián szolgáló pap számára. Egy francia forrás szerint a francia követség 1773-ban egy káplánt is biztosított a rodostói magyarok számára.²⁸

Kőszeghy Gergely francia konzul tevékenysége a 19. század első felében

A 19. század eleji rodostói egyházi-világi viszonyokra számos érdekes információt kaphatunk a helyi francia konzuli ágensi szerepet betöltő Kőszeghy Gergely – franciául Grégoire de Keösseck²⁹ – diplomáciai levelezéséből. A rodostói francia konzulátus története a 18. század közepétől datálható, de a források hiánya miatt eddig nem tudtuk pontosan megállapítani, hogy mikor jött létre.³⁰ Frissebb kutatásaink eredményei szerint már a század közepén működött itt egy francia konzulátus is. A francia konzul feladatai a szokásos diplomáciai és kereskedelmi képviselő mellett kiterjedtek a környező francia konzulátusokkal való kapcsolattartásra is. Politikai jelentősége akkor nőtt meg, amikor a francia követ külön kérésére a franciaországi diplomáciai küldemények egyik fontos állomásává vált az 1750-es években. A francia követ, Roland des Alleurs³¹ 1749 végén vagy 1750 elején kelt feljegyzésében tájékoztatta a Dardanellákon hivatalban lévő Fabre francia konzult, hogy a jövőben a diplomáciai posta meggyorsítása érdekében a küldeményeket egy Domenico Salzani³² nevezetű rodostói francia konzul segítségével szárazföldi úton kell majd Konstantinápolyba juttatni.³³ Salzani neve azért is érdekes számunkra, mivel később Kőszeghy János és nővére, Kőszeghy Mária több gyermekének is keresztapja volt a rodostói keresztelői anyakönyvek tanúsága szerint.³⁴ Rodostó kereskedelmi jelentősége – elsősorban a gabonakereskedelem szempontjából fontos kikötője miatt – a kücsük-kajnardzsi béke (1774) után jelentősen megnőtt, és ezzel párhuzamosan a konzulátus szerepe is felértékelődött.³⁵

A rodostói konzuli (konzuli ágensi) poszton csak időleges megbízatásokat ellátó, szakképzetlen emberek teljesíthettek önkéntes szolgálatot, így nem meglepő,

28 „Il y a Rodosto quelques vieux hongrois et leurs enfants et on leur fournit de Constantinople un chapelain.” AN, série Affaires Etrangères B III/30 Bureau des consulats et des correspondances de la marine en pays étrangers; Mémoires et notes pour le roy et le ministre de la marine, année 1773, Etat de la Religion catholique et des Missions en Levant fol. 56.

29 A Keösseck családnév mellett gyakran Kessek vagy Kesseck néven is előfordul a Kőszeghy név a francia követségi forrásokban. Tanulmányunkban a magyar helyesíráshoz legközelebb álló, feltételezésünk szerint a szerző élete vége felé tudatosan magyarosított formáját használjuk. A többi magyar családnévnel a forrásokban használt helyesírást vettük figyelembe. Kőszeghy Gergely (Grégoire Keösseck) életéhez lásd: Tóth, 2007; Tóth, 2015b.

30 A konzuli cím a források alapján csak tiszteletbeli jellegű lehetett. Noha ismert a rodostói konzulátus korábbi megléte, ez a státusz nem szerepel Anne Mézin átfogó monográfiájában. Vö. Mézin, 1995.

31 Roland des Alleurs (1693–1754): normandiai származású francia jogászdinasztia tagja. 1747-től 1754-ig konstantinápolyi francia követ. Apja, Pierre des Alleurs 1704-től 1710-ig XIV. Lajos II. Rákóczi Ferenc fejedelem mellé rendelt titkos tanácsadója, majd 1710-től 1716-ig szintén a francia király konstantinápolyi követe.

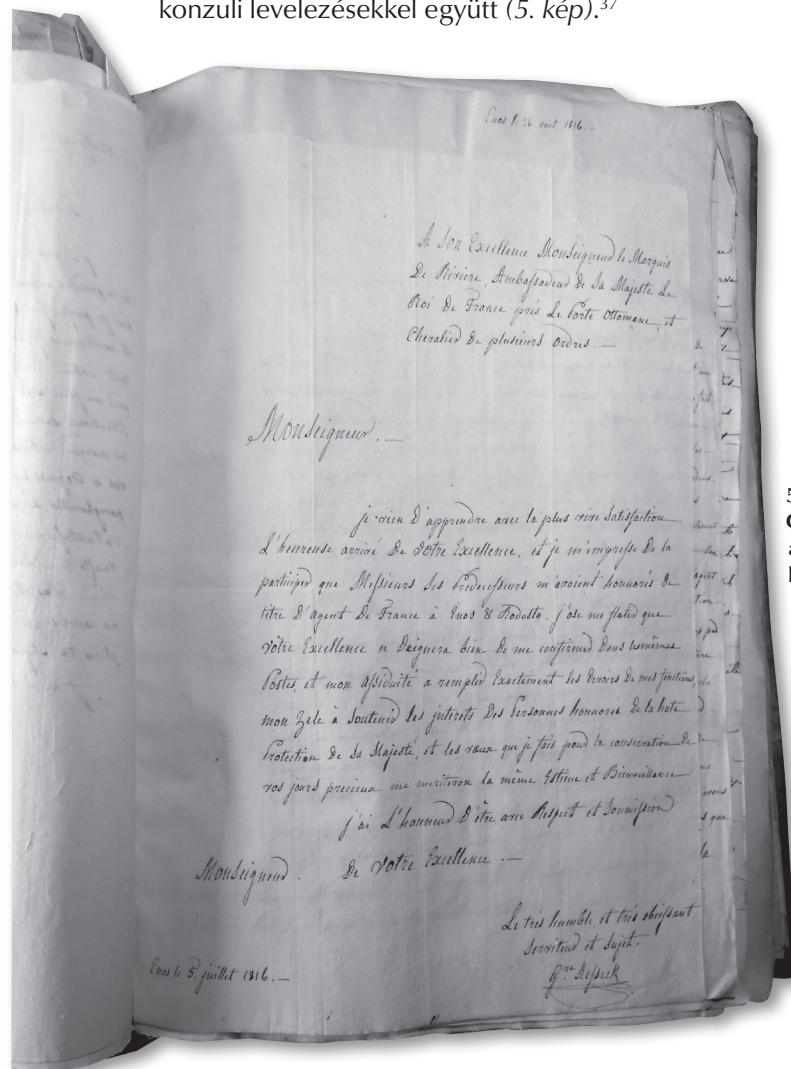
32 Domenico Salzani (?–?) vagy franciásan Dominique Salzany Rákóczi Józseffel török földre érkező olasz volt.

33 CADN, Ambassade de Constantinople, série D Correspondance avec les Echelles Dardanelles 1.

34 Thaly, 1893. 417. Vö. Seres, 2003. 306.

35 Brătianu, 1931. 650.

hogy a jelenleg rendelkezésre álló levéltári anyag nem képvisel jelentős forrásmeny-nyiséget. Az ancien régime utolsó évtizedei és a francia forradalmi időszak konzuli levelezései nem maradtak fent.³⁶ A konzulátus első jelentős, dokumentált levelezése is Grégoire de Keösseck tollából származik. A levelezés egyébként részben töredékként, részben pedig egy vegyes iratokat tartalmazó regiszterkötetbe kötve található az 1815–1825 közötti évtizedre vonatkozó adrinopoliszi (edirnei) és bruszai konzuli levelezésekkel együtt (5. kép).³⁷

5. kép.
Grégoire de Keösseck levele
a francia diplomáciai
levelezésben

36 A konzulátus létezett a francia forradalom idején is. A forradalmi köztársasági időszakban egy Luzin nevű jakobinus érzelmű személy töltötte be a konzuli tiszteket. Jamgocyan, 1990. 468.

37 CADN, Ambassade de Constantinople, série D Correspondance avec les Echelles Rodosto 1, illetve Rodosto Andrinople, Brousse de 1815 à 1825 (Registre). Az itt feltárt levelezés teljes körű, részletes levéltári feldolgozása még nem történt meg, a benne található magyar és görög vonatkozású adatokat pedig tudomásunk szerint eddig még senki sem közölte. A kép lelőhelye: CADN, Constantinople, série D Rodosto Andrinople, Brousse de 1815 à 1825, oldalszám nélkül.

Grégoire de Keösseck francia konzul nevével először 1812-ben találkozunk. A magát egyaránt a magyar kolónia vezetőjének és francia konzulnak valló Keösseck konfliktusba került egy helyi szerzetessel, aki a Rákóczi fejedelem által alapított rodostói kápolnában végzett lelképásztori tevékenységet. A levél szerint a szerzetessel akkor került összeütközésbe, amikor elfoglalta a francia konzuli tisztséget. A franciaellenes barát minden úton-módon igyekezett ártani neki, például megtagadta, hogy a misék alatt a *Domine salvum* énekbe Napóleon császár neve is bekerüljön. A személyi probléma politikai, egyházi és birtokjogi szempontból is nehezen megoldható kérdéseket vetett fel. Egyrészt a kápolna a török fermánok szerint a magyar közösség tulajdonát képezte, másrészt pedig a francia uralkodó az Oszmán Birodalom területén élő katolikusok protektoraként az ilyen viszályok legfőbb döntőbírája volt.³⁸ Fennmaradt egy másik, szintén 1812-ből származó, általa kiállított hivatalos tanúvallomás is, amelyben Grégoire de Keösseck egyik honfitársa, egy Steffano Takaro³⁹ (Takaró?) nevű személy tanúskodott bizonyos Domenico Rissi ellen.⁴⁰ E dokumentum azért is érdekes, mivel megerősíti a névtelen kassai doktor híradását, amelyben szintén találkozunk a magyarul már nem tudó Takaró családdal.

A töredékes és rosszul rendszerezett levelek között ezt követően legközelebb csak 1816-ból találunk híradást magyar származású francia konzulunk tevékenységéről. Augusztus 26-i, Énosz szigetéről írt levelében megköszönte a francia követnek, hogy megerősíti énoszi konzuli minőségében és az ezzel járó konzuli illetményért is háláját fejezi ki a sokgyermekes apa. Ugyanakkor rendkívül bántotta, hogy a továbbiakban nem töltheti be a rodostói francia konzuli posztot, amelyet a levelezéseiben gyakran idézett Don Giovanni Riguzzo apát töltött be. Annál is inkább fájta ezt a tényt, mivel állítása szerint a francia konzuli cím érdekében mondott le a rodostói brit, osztrák és orosz konzuli címről. (Itt jegyeznénk meg, hogy mindez tökéletesen egybevág Thaly Kálmán egyházi anyakönyvi kutatásainak eredményeivel!) A levélben fennmaradt a névtelen kassai doktor által említett harmadik magyar származású rodostói család egyik tagja, Giovanni Sakmary (Szakmáry vagy Szathmáry [?]) neve is, aki állítólag Rákóczi fejedelem házáat kívánta értékesíteni a rodostói magyar kolónia korábbi tagjaként. A magyar–magyar torzsalkodás megoldását a francia követtől váró Grégoire de Keösseck megemlítette, hogy a magyarokhoz tartozó egyik területen építettett egy tornyot, valamint egy magyar tulajdonban álló kert, szántó és bolt haszonélvezeti jogát átengedte a rodostói római katolikus egyháznak.⁴¹ Rodostói francia konzuli címének folytonossága bizonyítékként mellékelte még egy 1813 szeptemberében Andréossy konstantinápolyi francia követ által kiállított útlevelet is.⁴²

38 CADN, Ambassade de Constantinople, série D Correspondance avec les Echelles Rodosto 1, Kesseck (sic!) konzul a konstantinápolyi francia ügyvivőhöz intézett 1812. július 1-i levele.

39 Takaró Istvánról lásd: Seres, 2003. 309.

40 CADN, Ambassade de Constantinople, série D Correspondance avec les Echelles Rodosto 1, Kesseck (sic!) konzul a konstantinápolyi francia követhoz intézett 1812. december 5-i levele.

41 CADN, Ambassade de Constantinople, série D Correspondance avec les Echelles Rodosto Andrinople, Brousse de 1815 à 1825 (Registre), Kesseck (sic!) konzul a konstantinápolyi francia követhoz intézett 1816. augusztus 26-i levele.

42 Uo. Az útlevél szövege így hangzik: „Sieur Grégoire Kessek, agent de France à Rodosto, se rendant à Enos pour ses affaires, en vertu d'un congé que nous lui avons délivré à ces fins, accompagné de son

A következő híradás egy 1816. december 4-én datált leveléből származik, amelyben Grégoire de Keösseck újra kérte rodostói francia konzuli címe visszaállítását. Szintén kitért a rodostói magyar kolónia ingatlanjainak kérdésére, a tulajdonjog igazolásához egy szultáni leirat fordítását is mellékelte. Ez a dokumentum gyakorlatilag megerősítette a magyar kolónia birtokjogát a II. Rákóczi Ferenc halála után rászállott vitatott ingatlanokra. Az 1189. év Maharem havának 8. napján (?) keltezett dokumentum érdekessége, hogy egy bizonyos Androus Sacmari (Szakmáry vagy Szatmáry András [?]) magyar básbug (*chef de la colonie hongroise à Rodosto*) kérésére bocsátotta ki a Fényességés Porta.⁴³

A levelezés folytatása alapján úgy tűnik, hogy a következő évek sem hoztak változást a vitatott rodostói konzuli címmel kapcsolatban. Don Giovanni Riguzzo apát és Grégoire de Keösseck viszonya meglehetősen megromlott ebben az időszakban. Keösseck 1820. április 23-i levelében beszámolt egy gyilkossági kísérletről is (*assassinat*), amelyet az apát apja Keösseck távollétében, annak rodostói házában a felesége ellen követett volna el.⁴⁴ A nevének ekkor már magyarosabban aláíró Keösseck hihetetlen elszántsággal ragaszkodott a hajdani magyar bujdosókolónia vezetője és a jórészt tiszteletbeli jellegű francia konzuli címhez. Gyakori kérvényeiben újra és újra kérte a konstantinápolyi francia követet, hogy helyezze vissza rodostói diplomáciai hivatalába.⁴⁵ Érvelésében központi szerepet játszott, hogy a magyar kolónia vezetőjeként a magyar birtokokkal egyedül kívánt rendelkezni, és e javak haszonélvezetét és a rodostói francia konzuli címet Riguzzo apától igyekezett visszaszerezni. A konstantinápolyi francia követség egyik alkalmazottja, Marullus vicomte közvetítésével 1821-ben sikerült kompromisszumos megoldást találni a két haragos között, ám a gyakorlatban – Riguzzo apát makacssága miatt – nem sikerült megvalósítani, ami újabb panaszleveleket eredményezett. Keösseck keserűen jegyezte meg, hogy amikor a hajdani Rákóczi-birtokokat a katolikusok rendelkezésére bocsátotta, szembekerült még a magyar kolónia kálvinista tagjaival is.⁴⁶ Ez alapján elképzelhetjük, hogy az ekkor már csak néhány személyből álló, magyarul alig

fils âgé de 15 ans dans ces temps où l'on parle de plusieurs accidens de peste en cette ville de Constantinople.”

43 Uo. „Production d'un commandement adressé au naib ou cadis de Rodosto au sujet des biens fonds que la colonie hongroise jouit à Rodosto.”

44 Uo. Keosseck (sic!) konzul Rivière márkii konstantinápolyi francia követhoz intézett 1820. április 23-i levele.

45 Uo. Részlet Keösseck konzul Rivière márkii konstantinápolyi francia követhoz intézett 1820. szeptember 28-i leveléből: „Rendez-moi enfin Monseigneur mon poste d'agent à Rodosto, et à la colonie hongroise ses prerogatifs, et les vœux que nous dressons au Ciel pour la considération des jours précieux de Votre Excellence, et de sa très respectable Famille, nous mériteront cette faveur.”

46 Uo. Keösseck konzul Viellas konstantinápolyi francia ügyvivőhöz intézett 1821. július 15-i levele: „Depuis près d'un siècle, et après la mort de feu François Raggiozzi prince de la Hongrie et de la Transilvanie décédé en cette ville, la Sublime Porte Ottomane avoit fait part par un firman la cession de quelques biens fonds, en faveur de la ditte collonie hongroise et elle avoit toujours joui de la possession et avoit disposé des usufruits cependant lorsque j'ai étois només chef de cette collonie, je me suis déterminai, pour le bien et la prospérité de notre Sainte Religion d'abboner les usufruits en question à la chapelle, que feu le Prince nous avoit laissé, malgré les oppositions que j'ai eu à surmonter à ce sujet de la part de quelques individus de la collonie qui étoient des Calvinistes et des réformés, cependant je me suis réservé la direction et inspection de ses biens fonds, sans permettre que les curés s'en mêlassent.”

vagy egyáltalán nem beszélő magyar közösséget megosztó vallási nézeteltérések milyen szerepet játszhattak annak felmorzsolódásában.

A következő időszak alapvető problémája a konzuli címhez tartozó ellátmány kérelmezése volt, és a nagycsaládos Keösseck ebben a kérdésben is igen kitartónak bizonyult. Teljes mértékben hitt az igazában, és kérését gyakran a híres bibliai idézettel zárta: Adja meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené...⁴⁷ 1821 augusztusában egy szultáni fermán fordítását is mellékelte a leveléhez, így próbálva bizonyítani, hogy a rodostói kápolna a magyar kolónia jogos tulajdonát képezi.⁴⁸ Ez a dokumentum azért is érdekes, mivel azt bizonyítja, hogy a nagyon sokak által megszerezni kívánt rodostói Rákóczi-ingatlanok tulajdonjogát a Porta feltétel nélkül elismerte a magyarok közössége és utódai számára. Ez az elv érdekes módon tükröződik Thaly Kálmán visszaemlékezéseiben is, aki a mintegy száz évvel későbbi látogatás alkalmából így írta le a helyi viszonyokat: „Másnap, okt. 8-án jókor reggel lemenvén a kávéházunkba, – görög és örmény földművelők jelentkeztek, beszélni kívánván velem. (...) Előadták, hogy a várostól délre – Cumbas és Panados felé – a magyaroknak sok jó szántóföldjük és réteik vannak még; kivált néhány kitűnő szénatermő rét, melyek hajdan a Rákóczi paripáinak termették a szénát. Ezek a földek most gazdátlanul, míveletlenül, parlagon hevernek, s a rétek füve kaszálatlanul vész el, – a mi nagy kár. A törökök nem engedik lekaszálni senkinek; s gyakran megtörtént már, hogy egyik-másik szorgalmas örmény vagy görög gazda beültetett a parlag-földekből egy-egy darabot dohánynyal, gyapottal, gabonával: de a törökök mihelyt észreveszik az ilyen, – tüstént kikergetik őket e földekről; nem szabad ott senkinek termelni, mert azok a magyarok földjei! Ők tehát arra kérnek most engemet, mint a magyar küldöttség fejét, hogy adjam el nekik örök áron, avvagy, ha ezt nem tehetném: adjam ki legalább haszonbérbe a mondott szántóföldet és réteket!”⁴⁹

Grégoire Keösseck továbbra is folytatta a levelezést a gyakran változó konstantinápolyi francia követekkel, és rendszeresen beszámolt a fontosabb helyi eseményekről. Mint francia konzul nyilvántartásba vette a Rodostóban élő francia protektorátus alá tartozó külföldieket, akik között nem találtunk egy magyar származású személyt sem.⁵⁰ A következő évek jelentései szinte kizárólag a lázadó görög szigetekkel szembeni török katonai fellépések és a háborús készülődés szomorú

47 Uo. Keösseck konzul Marellus vicomte konstantinápolyi francia diplomatához intézett 1820. szeptember 28-i levele. „Je vois avec douleur que Paris ne prononcera jamais en faveur de mon traitement consulaire, et cependant Mr. l'abbé G. Riguzzo continu de jouir des prérogatifs de la colonie hongroise à Rodosto, et de vivre d'une manière peu conforme aux devoirs de son état, ainsi il est temp Monsieur Le Vicomte que son Excellence se deigne prendre en considération nos justes réclamations, et rendre enfin à Cesar ce qui est à Cesar, et à Dieu ce qui est à Dieu, s'est à dire de rendre à la colonie ses prérogatifs et à moi mon Poste.”

48 Uo. Traduction d'un commendement emané par la Sublime Porte ottomane adressée au cadis et aux autorités locales de Rodosto, en faveur de la collonie hongroise de Rodosto sous la datte de l'année d'Egire 1189 et le 8 de la lune de Mouharem.

49 Thaly, 1889. 54–55.

50 Ez a tény azért figyelemre méltó, mivel a franciaországi Magyar család ma élő leszármazottai szájhagyományja szerint egyik francia protektorátus alá tartozó ősük Rodostóból származik.

krónikáját örökítették meg. Az egészen 1826-ig fennmaradt levelezés alapján számos fontos információt tudhatunk meg az akkoriban még katonai szempontból is kiemelkedő jelentőségű kikötőváros mindennapjairól is.

A görög szabadságharc kirobbanása kétségkívül igen komoly kihívásnak számított a rodostói francia konzulátus számára. A konzul igen kényes helyzetben érezhette magát: egykori szabadságharcosok utódaként és a görög családokhoz fűződő rokoni szálak miatt nyilván nagy rokonszenvet érzett a függetlenségi mozgalom iránt, ugyanakkor a diplomáciai hivatala miatt az oszmán hatóságokkal szemben is lojálisnak és segítőkésznek kellett maradnia. Mivel egy Konstantinápoly közelében található állomáshelyen tevékenykedett, nem tudta olyan szabadon támogatni a görög szabadságharcosokat, mint például Auguste Mathieu Arasy tette Koronban, Louis Auguste Cassas Rodoszon vagy pedig Pierre Jean Baptiste Étienne David Izmirben.⁵¹ A görög lakossággal való szoros kapcsolatai ellenére semlegesnek és óvatosnak kellett lennie.⁵² Levelezésében igen visszafogottan fogalmazott, attól tartva, hogy az esetleg a nyugati diplomatákat megfigyelő török hatóságok kezébe kerülő leveleknek következményei lehetnek. Így tevékenysége elsősorban a francia nagykövetség rodostói eseményekről való tájékoztatására és az ideérkező háborús hírek továbbítására szorítkozott. Mint francia konzul bizonyos mértékig közvetítő szerepet is játszhatott a görög felkelők és az oszmán hatóságok között azáltal, hogy tárgyalt a görög kalózokkal és a hatóságokkal, továbbá a görög menekülteket francia diplomáciai védelemben részesítette.⁵³

A diplomáciai védelem megadásakor elsősorban a menekültek vallását és Franciaországnak nyújtott szolgálatait vették figyelembe. A konzulok ezek a szempontok alapján állították össze a védelmet élvező személyek listáját, és adtak ki útlevelet és hivatalos iratokat. A francia konzul tevékenysége hamarosan ellenkezést és megtorló intézkedéseket váltott ki az oszmán hatóságok részéről, aminek híre eljutott a konstantinápolyi francia nagykövetségig. A nagykövet kérésére Grégoire Keösseck összeállította a francia diplomáciai védelmet élvező rodostói személyek hivatalos listáját, amelyet 1822. október 6-i leveléhez csatoltan küldött el felettesének.⁵⁴ A diplomáciai bonyodalmakat kiváltó konzuli intézkedéseket a nagykövet válaszában határozottan megtiltotta: „Megkaptam, Uram, az október 6-i levelét. Ehhez csatolta az ez idáig a konzuli körzetében francia védelmet élvező személyek listáját. Ehhez azonban nincsen semmi joguk. E személyek mind ráják, ezért nem tudjuk és nem is szabad nekünk védeni őket. A nekik nyújtott támogatás jogsérelem. Ezért arra kérem, hogy vessen véget ennek a gyakorlatnak. Egy francia diplomáciai ügynök csak franciáknak nyújthat védelmet. A jövőben, kérem, ne térjen el az erre vonatkozó szabályoktól,

51 Massé, 2010. 96. Vö. Driault-Lhéritier, 1925; Isambert, 1900.

52 Lásd ehhez: Farnaud, 2012. 65–74. Vö. Bach, 1996.

53 A diplomáciai védelem eszközeivel a görög szigetvilág más helyein állomásozó francia konzulok is éltek. Vö. Massé, 2010. 96–98.

54 CADN, Constantinople, Correspondance avec les Echelles série D Divers postes consulaires et autorités dans l'Empire ottoman 166PO/D108. Részlet a levélből: „Conformément les ordres que Votre Excellence m'avoit donné pour sa très gracieuse le 4 juin, et pendant mon séjour dans la capitale, je prend la liberté de lui envoyer ci annexe un état des protégés de France, établis dans mon arrondissement consulaire, car des véritables sujets, nous n'en avons aucun.”

amelyek a kapitulációkban és rendelkezésekben találhatóak. Az erre vonatkozó elvekre már június 2-i levelemben felhívtam a figyelmét.”⁵⁵

Az oszmán hatóságok fellépése a konzulok humanitárius tevékenységével szemben jóval határozottabb volt. Grégoire Keösseck ez idő tájt Énosz szigetén is ellátott konzuli teendőket. Mivel elfoglaltságai miatt nem tudott huzamosabb ideig ott tartózkodni, ezért a fia, Georges látta el a diplomáciai feladatait a görög szabadságharc idején. Míg az apja elkerülte az oszmán hatóságokkal való összeközésközést, Georges Keösseck nem volt ilyen szerencsés, mivel a helyi török kormányzó a görög felkelőkkel való összejátszással gyanúsította meg. Hadzsi Abdullah Efendi énoszi kormányzó – miután a brit konzult elüldözte a szigetről – a magyar származású francia konzuli megbízottat többször is tömlöcbe vetette, amint erről apja 1824. március 3-i levelében jelentett.⁵⁶

Később – 1824. március 15-i levelében – megütözéssel számolt be a nagykövetnek arról, hogy az oszmán hatóságok az európai diplomácia legalapvetőbb szabályait sem tisztelik: „Méltóztassék, Gróf Uram, határozottan fellépni a Portán, hogy hatékony közreműködésével a sértés mértékének megfelelő kárpótlásban részesüljek. A tisztességesen esett folt letörlése egyaránt nélkülözhetetlen a nemzetem tisztessége és a nemzetközi jog (droit des gens, Völkerrecht) szempontjából, mivel máskülönben a hozzám hasonló szegény közhivatalnokok megbecsülése és hatása a nullával egyenértékűvé válik.”⁵⁷ A retorziók nem értek ezzel véget. 1825-ben Grégoire Keösseck újabb diplomáciai figyelmeztetést kapott azért, mert fia útleveleket állított ki nagy valószínűséggel görög szabadságharcosok részére. A konstantinápolyi francia nagykövet, Guilleminot gróf még el is küldött neki egy Izmirben lefoglalt, nem szabályosan kiállított útlevelet.⁵⁸

A görög szabadságharc iránti rokonszenvvel, vagyis filhellenizmussal gyanúsított Grégoire Keösseck egészen 1826-ban bekövetkezett haláláig viselte a rodostói konzuli hivatal, amelyet ezt követően a fia vett át. Életének utolsó éveiben pontos hírekkel és adatokkal látta el a konstantinápolyi francia követséget. Mivel Rodostó Konstantinápoly és Drinápoly (Edirne) között félúton helyezkedett el a régi római útvonalon, amely az egyetlen járható szárazföldi út volt, a konzul szemtanúja

55 Uo. Lásd a nagykövet levelét (1822. október 18.).

56 Uo. Keösseck levele Beaurepaire gróf konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1824. március 3.). „S'est avec bien de regret que je prend la liberté de vous rapporter Monsieur le chargé d'affaires, que le 26 de mois dernier à 9 heures de soir environ, mon fils Georges et mon substitut à l'agence de France à Enos, se rendent à sa maison d'un charretier accompagné de son domestique portant le fanal, pour y retirer divers effets que je lui avois envoyé d'ici par le même charretier, a été arrêté par la garde, et conduit en prison, comme criminel, où il resta toute la nuit sous le frivole prétexte, que la réputation de la dite maison étoit suspecte. (...) s'est pour la seconde fois que mon dit substitut a été arrêté injustement et mis en prison, ainsi que j'avois eu l'honneur de vous en prévenir en son temps par ma lettre de 18 avril 1823 et à la quelle j'ai eu le malheur de ne pas recevoir aucune réponse...”

57 Uo. Keösseck levele Beaurepaire gróf konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1824. március 15.).

58 Uo. Guilleminot gróf francia nagykövet levele Keösseckhez (1825. november 12.). „Je vous envoie ci joint un passeport que M. consul général de France à Smyrne a fait retirer des mains de je ne sais quel individu qui l'avoit obtenu de M. votre fils à Enos. Ni vous ni votre fils, Mr., vous ne devez délivrer des passeports à qui que ce soit, sans mon autorisation préalable: et moins encore dans l'étrange forme de celui que je vous adresse.”

lehetett az ott áthaladó csapatok és szállítmányok mozgásának. Ezekről rendszeresen beszámolt a nagykövetnek.⁵⁹ Az általa küldött jelentésekből megismerhetjük a városon áthaladó csapatok számát és a polgári lakossághoz való viszonyát. Grégoire Keösseck leveleiben éles különbséget tett a fegyelmezett reguláris oszmán csapatok és az újonnan toborzott gyülevész egységek között. 1823. március 23-i levelében például egy oszmán tüzéregység viselkedését állította szembe egy kétszáz fős, Rodostó környékén toborzott alkalmi rablócsapatéval.⁶⁰ Egyébként a francia nagykövet melegen üdvözölte a buzgó konzuli ágens hasznos jelentéseit, és 1824. június 18-i levelében is kérte tőle, hogy mindvégig tájékoztassa a rodostói eseményekről: „Mielőtt elutazna Rodostóból, szeretném megkérni, hogy igyekezzék lehetőség szerint minden, a csapatok mozgásával és a helyzet alakulásával kapcsolatos információt összegyűjteni és nekem elküldeni.”⁶¹

A szállítmányok mozgásáról is pontos tájékoztatást küldött, különösen a szárazföldi vagy tengeri úton érkező hadianyagok mennyiségéről nyújtott hasznos információkat, valamint a hadműveletek változásairól is beszámolt a leveleiben. Az egyre sűrűsödő gyakoriságú és egyre nagyobb adatmennyiséget tartalmazó levelezést a nagykövet kérésére számozással tette könnyebben iktathatóvá. A hivatalos híreket gyakran bővítette a háborús területeken áthaladó utazók vagy éppen a levelezést szállító tatár lovasok személyes élményeivel. A szárazföldi eseményekről szóló beszámolókat a fia által küldött, tengeri hadműveletekre vonatkozó hírekkel egészítette ki. Összességében megállapítható, hogy Grégoire Keösseck konzuli irodája a francia követséget valóságos hírügynökségként szolgálta ki ebben a rendkívüli történelmi helyzetben.⁶²

A száraz adatok – mint például a társzekerek és lőszeres ládák száma – összegzése mellett Keösseck nem mulasztott el egyetlen olyan alkalmat sem, amikor a görög felkelők ellen kegyetlenül fellépő törökök rémségeinek elbeszélésével a francia diplomáciát befolyásolhatta. Leveleiben híven tudósított a levágott fejeket, megcsonkított testrészeket és rabszolgák tömegeit szállító konvojokról is. 1822. november 30-án írt levelében például három szaloniki felkelő levágott orrát és füleit tartalmazó, a fővárosba tartó szállítmány érkezéséről adott hírt.⁶³ A háborús erőszak elharapózódásával a törökök kegyetlen pszichológiai hadviselésének szomorú krónikája bontakozik ki a rodostói francia konzuli levelezésből. 1823. június 2-án egy újabb, 1300 levágott fej és számtalan rabszolgát tartalmazó szállítmány érkezéséről tájékoztatta a nagykövetet.⁶⁴

59 Lásd még erről: Berthaut, 1854. (Digitalizált katonai térkép: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv-1b53030033q.r=Itinéraire+de+Rodosto+à+Constantinople%2C+suivi.langFR>, letöltés: 2020. május 22.)

60 CADN, Constantinople, Correspondance avec les Echelles série D Divers postes consulaires et autorités dans l'Empire ottoman 166PO/D108. Keösseck levele Beaurepaire gróf konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1823. március 30.).

61 Uo. Beaurepaire gróf levele Keössecknek (1823. június 18.).

62 Lásd erről részletesebben: Tóth, 2015b.

63 CADN, Constantinople, Correspondance avec les Echelles série D Divers postes consulaires et autorités dans l'Empire ottoman 166PO/D108. Keösseck levele Latour Maubourg mári konstantinápolyi francia nagykövetnek (1822. november 30.).

64 Uo. Keösseck levele Beaurepaire gróf konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1823. június 2.).

A háborús borzalmak mellett Keösseck más figyelemre méltó eseményről is beszámolt. Amikor 1821-ben a szultán Mehmed Ali egyiptomi kormányzóhoz folyamodott segítségért, ez utóbbi a francia minta alapján modernizált flottája egy részét és néhány ezred katonaságot a görög szigetek felé vezényelt és kinevezte a fiát, Ibrahimot az expedíciós sereg vezérének. Az egyiptomi segélycsapatok Rodostóba való megérkezése hatalmas eseménynek számított. 1823. november 1-jén a kedvezőtlen széljárás miatt szárazföldi úton szállították tovább az egyiptomiak meges ajándékait a szultánnak, amelyeket megcsodáltak a helyiek. Ezek közül a leginkább figyelemre méltó egy hosszú nyakú furcsa állat, egy zsiráf volt, amit azelőtt még soha nem láttak!⁶⁵

A pontos beszámolókat gyakran hordoztak magukban rejtett értékítéletet és érzelmi elfogultságot a görög szabadságharcot illetően. A részrehajlást elkerülendő, gyakran tartalmaztak olyan rövid igaz történeteket, amelyekben kiemelték a görögök hősiességét, akik feláldozták magukat a közösségükért vagy a nemzetükért. A romantikus hősteremtés korszaka volt ez, amikor a háborús történetek elbeszélése kiválthatta a francia diplomaták szimpátiáját. Az egyik ilyen megható történetet 1821. december 28-i levelében mesélte el Keösseck: egy fiatal görög leány inkább a halált választotta, mint hogy egy törökkel lépjen kényszerházasságra.⁶⁶

A törökök szörnyű vérontásainak – mint például a híroszi vérengzés (1822) – hírei nyomán az európai közvélemény nagy része nyíltan rokonszenvezett a görög szabadságharcosokkal. Utóbbiak hősiességét Keösseck is gyakran hangsúlyozta, ellentétben a törökökkel, akiket sötét színben tüntetett fel, amikor barbár kegyetlenségükről szólt. Megtalálhatjuk itt a felvilágosodás korabeli keleti despotizmus teóriájának és a francia forradalom eszméinek hatásait is. Ugyanakkor – a helyi zsarnokok túlkapásainak elítélése mellett – elismerte az oszmán kormánynak a rend fenntartása érdekében tett erőfeszítéseit is.

A rodostói többnemzetiségű társadalomba beilleszkedett Kőszeghy család leszármazottai szoros kapcsolatban álltak a helyi görög családokkal, amit már a 18. század folyamán kötött házasságok is erősítettek. Jól beszélték a görög nyelvet, de írásban gyakran latin betűket használtak. A görög szabadságharc kitörése teljesen felforgatta a helyi viszonyokat. A stratégiai fontosságú kisvárost ellepték az oszmán csapatok és a háborús szállítmányok. Hasonlóan más görögországi francia konzulhoz, Grégoire Keösseck is rokonszenvvel viseltetett a görög függetlenségi mozgalom iránt. Így az egykori magyar szabadságharcosok leszármazottja méltó módon tett tanúbizonyságot az elnyomott népek felszabadításának örök és egyetemes eszméje mellett.

A konstantinápolyi francia követ 1826. júliusi levele közölte, hogy ismét Giovanni Riguzzo, a helyi plébános kapja meg a rodostói francia konzuli tisztséget és az ezzel járó vallási és kereskedelmi feladatokat.⁶⁷ Egy másik levél megerősítette

65 Uo. Keösseck levele Beaurepaire gróf konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1823. november 1.).

66 Uo. Keösseck levele Viellas vicomte konstantinápolyi francia követségi ügyvivőhöz (1821. december 28.).

67 Uo. A konstantinápolyi francia követ 1826. július 14-i levele. „Etant nécessaire d'établir un agent à Rodosto qui pourra protéger en notre nom la religion catholique et les intérêts des Français qui passeraient dans cette ville ou y auraient des relations de commerce nous avons choisi un nommé pour remplir ladite

Grégoire Keösseck énoszi konzuli pozícióját, de kitért a rodostói magyar javak kérdésére is. Keössecktől azt kérte a követ, hogy engedje át Riguzzo apát számára a Giovanni Szatmary által a rodostói római katolikus plébánia részére haszonélvezetre átadott magyar ingatlanokat. Érvelésében számos tanulságos információt is találhatunk. Ezekből kiderül, hogy az apát számára parókiául kiszemelt Rákóczi-házat Keösseck egyszerűen gabonaraktárnak használta, és a már többször emlegetett Rákóczi-birtokra pedig egy tornyot építtetett. Nem tudjuk pontosan, hogy milyen torony állhatott itt: birtokhatalmi jelentőségű megerősített őrtorony, egyszerű figyelőtorny, esetleg tengerparti jelzőtorony vagy pedig egy, az európai kismesek jellegzetes tornyos galambdúca. Ezt az állítólag havi egy piasztert jövedelmező földterületet Giovanni Szatmary átengedte a plébániának, valamint egy másikat szintén, és így a követ meghagyta Keössecknek az ingatlan azonnali átadását a plébániának.⁶⁸

A Kőszeghyek örökösei: egy levantei család a századfordulón

Grégoire Keösseck családszerető apaként és férjként erősen ragaszkodott gyermekeihez és feleségéhez. Leveleiben gyakran hivatkozott szerencsétlen sorsú nagyszámú családjára, amelynek tagjait az anyakönyvek tanulmányozása révén lehet feltérképezni. Grégoire-nak tíz gyermeke született, de csak a fele érte meg a nagykorúságot, mivel a többiek valószínűleg a pestis áldozatául estek. Az anyakönyvek tanúsága szerint a következő gyermekek születtek a házasságból:⁶⁹

- Cécilia (1794–1888), Naoum Saïh felesége.
- Joseph-Antoine (1796–1838), feleségei: Maria Terzibasith, majd Maria-Katarina Ricinela, császári konzuli ágens.
- Georges (1798–?), feleségei: Terezia Vinelli, majd Katalina Kulika, francia konzuli ágens.
- Marc (1800–1822)
- Christina-Elisabeth (1803–1846), Joseph Horváth, majd dr. Riccardi felesége. Ez utóbbi házasságból született gyermekei: Félix Riccardi (1835) és Paul Riccardi (1836).

fonction de ce dit poste de Rodosto. M. D. Giovanni Riguzzo Missionnaire apostolique curé de la paroisse catholique auquel nous donnons commission de veiller sur les intérêts de la religion et du commerce français et de nous informer de tout ce qui peut y avoir trait pour qu'il ait à se coutumer aux ordres que nous luy adressons à cet égard."

68 Uo. A konstantinápolyi francia követ 1826. július 23-i levele. A diplomáciai levelek sora itt megszakad. „Tels sont le Palais qui ne vous sert que des magazin, et de grenier, et que l'abbé occuperait, ou feroit occuper, la terre sur laquelle vous avez bati un tour qui passerait à l'Eglise une piastre de rente par mois et un champ que M. l'abbé feroit fructifier. J'attends de votre justice que vous vous conformiez aux dispositions faites par le Sieur Giovanni Szatmary, et que vous concourriez par là au bien être (illisible) Eglise de Rodosto où toute votre famille est établie."

69 Az adatokat Thaly Kálmán és Elisabeth Saïh genealógiai kutatásait felhasználva állítottuk össze. Vö. Hóvári, 2009. 26–31.

- Marie-Thérèse (1805–1813), pestisben halt meg.
- Angela (1807–?), Rossi felesége.
- Agatha-Catharina (1809–?), hajadon.
- Anne-Therèse (1811–1813?)
- Félix (1813–1821)

Apjukhoz hasonlóan Grégoire Keösseck két fia, Joseph és Georges szintén szerepet vállalt a francia diplomáciában: az előbbi rodostói, a másik pedig énoszi konzuli ágensként vehette át apjától a sok vesződséggel és viszonylag kevés előnnyel járó hivatalt. Grégoire legidősebb leánya, Cécilia 1794-ben született és 1815-ben ment feleségül egy aleppói keresztény kereskedőhöz, Naoum Saïh-hoz. Ez idő tájt létezett Rodostóban egy kis aleppói közösség, amely a Márvány-tenger mellett fekvő kikötővárosban próbált szerencsét. Az aleppóiak valamennyien keresztények voltak, és a magyarok, franciák és örmények által látogatott plébániatemplomba jártak.⁷⁰ A házasság kétségtől szerencsésnek volt tekinthető, mivel a Saïh család egyike volt a legtehetősebb aleppói kereskedőfamíliáknak.⁷¹ Az aleppói Saïh család a neve alapján az ékszer-kereskedelemből meggazdagodva válhatott tekintélyes és igen kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező dinasztiává.⁷²

Naoum Saïh 1855. október 9-én halt meg Rodostóban.⁷³ A halotti anyakönyvi jegyzőkönyv alapján hetvenéves volt ekkor, és a helyi katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra. Cécilia és Naoum Saïh házasságából öt gyermek született:

- Hélène Saïh (1816–1857), Georges Aslan felesége. Házasságukból legalább öt gyermek született: Pierre (szül. 1836, aki később Justine Dussi férje lett), Antoine, Marion, Joseph. Ő és férje Rodostóban élt és ott is halt meg.
- Marion Saïh (1818–1888), férje: André Dussi.
- Jean Saïh (1823–1867), feleségei: Mimica Gustiniani, majd Marie Stavri. Hét gyermeke született.

70 Thaly Kálmán tévesen arab konvertitának tartotta Naoum Saïh-t. Thaly, 1889. 102. A Saïh család eredetileg az aleppói melkita bizánci katolikus egyházhoz tartozott, amelynek plébániai anyakönyveiben több generációra visszamenőleg azonosíthatóak a tagjai. Naoum Saïh nagy valószínűséggel a házasság előtt vette fel a római katolikus hitet. Naoum testvérei Szíriában maradtak, és családjuk ott élt tovább. E családból emelkedett ki IV. Maksimos Sayegh (1878–1967) melkita pátriárka is. A család egyik irata alapján azonosítani lehet az egykori aleppói kereszténynegyedben épült házukat is, amelyet később szállodává alakítottak át. Az épület nagy valószínűséggel elpusztult az elmúlt időszak háborús pusztításai során. Elisabeth Saïh és May Ghazalé Síkiás szíves közlése.

71 A család jelentőségét jól mutatja, hogy tagjai a legjelentősebb aleppói családok – mint például a Homsy és Salem dinasztiák – fiaival és leányaival léptek házasságra, illetve temetésük nagyszámú papi és főpapi jelenlét mellett zajlott. Elisabeth Saïh genealógiai kutatásai alapján megállapítható, hogy az aleppói kereskedői elithez tartoztak. Aleppó kereskedelmi jelentőségéről lásd újabban: Mansel, 2016.

72 A család neve arabul ékszerész jelent.

73 Naoum Saïh származásáról keveset tudunk. Szülei Hanna (János) Saïh és Elena Koury (†1856) voltak. A család tagjai később kivándoroltak az Amerikai Egyesült Államokba.

- Georges Saïh bej (1831–1901), felesége: Eleonore Cosma. A szultáni palota orvosa és az oszmán hadsereg tisztje. Perában élt, és hét gyermeke született, köztük César, Férid és Elisabeth. A család tagjai a feriköyi temetőben nyugszanak.
- Constantin (1834–1892), felesége: Rose Cosma. Ő is orvos volt és Perában élt. Két gyermeke született.

A család két leánya is a tehetsős, szintén szíriai származású Aslan és Dussi családokba házasodott be, amelyek a rodostói kereskedő elithez tartoztak, és több ország – köztük Franciaország, Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia – konzuli képviselőt is ellátták. A családok tagjainak jelentőségéről az *Annuaire oriental du commerce, de l'industrie, de l'administration et de la magistrature* című, Konstantinápolyban kiadott évkönyv nyújt érdekes információkat.⁷⁴ Az Hélène Saïh és Georges Aslan házasságából született Pierre Aslan (1836–1918) kétségkívül a rodostói levantei elit egyik leghíresebb személyisége volt. 1881-ben a Német Császárság konzuli ágense, és kereskedőként szerepel a konstantinápolyi évkönyvben.⁷⁵ Találkozott a Rodostóba érkező Thaly Kálmánnal is 1888-ban. Pierre Aslan sokoldalú tevékenységét jól példázza, hogy az *Annuaire oriental* 1895-i számában a következő titulusait sorolták fel: Németország (!) alkonzulja, az Osztrák–Magyar Monarchia konzuli ágense, az Agrippina Biztosítótársaság és a Deutsche Levante Linie képviselője, a Banque impériale ottomane levelezője, kereskedő és az *Annuaire oriental* tiszteletbeli képviselője.⁷⁶ Az évkönyv 1904-es kiadásában újabb diplomáciai és kereskedelmi címekkel bővült a titulátúrája: elnyerte a francia konzuli ágensi, a Lyold Autrichien hajózási társaság és számos biztosítótársaság (például: Société générale d'assurances ottomanes, Nordischer Bergungs-Verein, Compagnie de sauvetage, Riunione Adriatica di Securitate) képviselői megbízatását is.⁷⁷ Pierre Aslan jó érzékkel a tehetsős Tacchella család tagjához adta feleségül a leányát. Oriadne Tacchella 1881-ben Spanyolország, Portugália, Svédország és Norvégia alkonzulja, Franciaország konzuli ágense és a La Foncière et la Lyonnaise réunion biztosítótársaság és a Fraissinet hajózási társaság⁷⁸ képviselője volt.⁷⁹ Hasonló helyet foglalt el a rodostói társadalomban a Dussi család is, amelynek egyik tagja, André Dussi Cécilia Keösseck és Naoum Saïh Marion nevű leányát vette feleségül. A Dussi név gyakran szerepel az *Annuaire oriental* korabeli számaiban. Az 1881-es kiadásban a kereskedő Mathew Dussi angol, svéd és norvég alkonzulként, valamint olasz konzuli ágensként szerepelt,⁸⁰ az 1895. évi kiadásban e címekhez megszerezte

74 *Annuaire oriental du commerce, de l'industrie, de l'administration et de la magistrature*: 1880 és 1930 között Isztambulban megjelent évkönyv. Az 1930-as évektől török nyelven, *Şark ticaret yıllığı* címmel jelent meg.

75 *Annuaire oriental*, 1881. 471.

76 *Annuaire oriental*, 1895. 854.

77 *Annuaire oriental*, 1904. 144.

78 Compagnie Fraissinet: 1836-ban Marc Fraissinet által alapított marseille-i gőzhajózási társaság. Történetéről: Bois, 1988.

79 *Annuaire oriental*, 1881. 471.

80 *Annuaire oriental*, 1881. 773.

a Florio és Rubattino Társaság képviselői megbízatását is.⁸¹ Az 1904-ben megjelent évkönyv tanúsága szerint az alkonzuli megbízatásait két fia vette át.⁸²

Kőszeghy Cecília fiai Konstantinápolyban folytattak tanulmányokat, közülük ketten orvosok lettek. Egyikük dr. Georges Saïh bej néven katonai orvosként vált ismertté, és az oszmán hadseregben ezredesi rangot ért el. Konstantinápoly európai negyedében, Perában (ma Beyoglu Isztambulban) lakott, és pályája végén elnyerte a megtisztelő és sokak által irigyelt „palotaorvos” címet is (6. kép). Dr. Georges Saïh bej igazi nemzetközi egyéniség volt: magyar anyától, vagyis Kőszeghy Cecíliától származott, apja a szíriai Aleppóból származó keresztény, ő maga pedig oszmán állampolgár volt, törökül és franciául egyaránt kiválóan beszélt. Hasonlóan sok más frankofón keresztényhez, ő is élvezte a francia protektorátus védelmét és az ezzel járó jogokat.

Dr. Georges Saïh bej igen büszke volt a magyar származására is. Az 1890-es években – valószínűleg Thaly Kálmán törökországi látogatásainak hatására – kérte a magyar kormányt, hogy őseinek, a Kőszeghyeknek a nevét a családnevéhez illesztve viselhesse, később egészen Törökországból való távozásáig így is használta a nevét. Thaly Kálmán munkájában arról is megemlékezett, hogy Dr. Georges Saïh bej őrzött egy szimbolikus magyar emléket: az utolsó magyar básbug, Mikes Kelemen pecsétnyomóját. „Megjegyezzük még, hogy Kőszeghy Czecziliának egyik fia – kivel Pérában megismerkedtünk, – a perfekt európai míveltségű Dr. Georges Saïh bej, ezredes a török egészségügyi csapatoknál Konstantinápolyban, nagy kegyelettel őrizi Mikes Kelemennek eredeti pecsétnyomóját, mely gazdájának halála után a Kőszeghyekre jutott. E pecsétnyomót Mikes óralánczán mint breloque-ot viselé; aranykengyelbe foglalt s ennek tengelyében szabadon forgatható, három lapra csiszolt piros carniol-kő az, egyik lapján a Mikes-czimerrel, másikon »Général Miques« felirattal s a harmadikon török íráslelkel, pecsételésre való homorvészetben.”⁸³

Dr. Georges Saïh bej gyermekeit a konstantinápolyi francia iskolába járatta, és valamennyiükből olvasott, franciául kiválóan beszélő és a francia kultúrát jól is-

6. kép. Dr. Georges Saïh bej

81 *Annuaire oriental*, 1895. 854.

82 *Annuaire oriental*, 1904. 471.

83 Thaly, 1889. 103.

merő, meghatározó személyiség lett. Többen folytattak közülük szépírói és újságírói tevékenységet, amelyben megcsillogtatták a tudásukat, és sokan fényes pályafutást értek el nagynevű oszmán vállalatoknál, mint a Régie des Tabacs⁸⁴ vagy a Banque ottomane.⁸⁵ Mindemellett a szultán hűségese alattvalóiként viselkedtek az első világháború során. Dr. Georges Saïh bej unokája – a szintén Georges Saïh nevet viselő műszaki egyetemista és tartalékos tisztjelölt (7. kép), César Saïh fia – a háború elején vonult be a hadsereghez, és 1915. április 15-én esett el a Dardanel-láknál a francia és brit csapatok elleni küzdelemben!

7. kép. Georges Saïh 1914. december 5-én

Dr. Georges Saïh bej fiai közül César Saïh (1865–1935) pályafutása ívelt a legmagasabbra. Nemcsak sikeres üzletemberként, hanem széles humán műveltséggel és tudományos tehetséggel rendelkező entellektüelként is elismerésre méltó munkásságot hagyott hátra. A levantei keresztény közösségről folytatott kutatásai és a témáról írt munkái elismerést váltottak ki a konstantinápolyi tudományos világban.⁸⁶ César Saïh 1865-ben született Konstantinápolyban. Tanulmányait testvéreivel együtt a konstantinápolyi levantei keresztény testvérek iskolai rendszeréhez⁸⁷ tartozó kadiköyi Saint-Joseph Kollégiumban végezte. Tanulmányait követően már fiatalon elhelyezkedett a Régie des Tabacs társaságnál, ahol több városban is – mint például Adanában és Brusszában – megfordult, míg vissza nem került az oszmán fővárosba, ahol a társaság kulturális osztályára került (8. kép). Itt nagy megbecsülésnek örvendett

84 A konstantinápolyi Régie des Tabacs társaságot 1884-ben alapították az oszmán állami dohánymonopólium érvényesítése céljából. Feladatai közé tartozott a dohánytermesztés és a dohánytermékek előállításának ellenőrzése. A társaság vezetősége főleg francia, illetve frankofón keresztényekből állt egészen az 1925-ben lezajlott államosításáig.

85 A Banque impériale ottomane állami bankot 1863-ban hozták létre, és az első időszakban főleg nem muszlim alkalmazottak dolgoztak benne. Történetéhez lásd: Eldem, 1999; Autheman, 1995.

86 Például: Saïh, 1908. Vö. Marmara, 2004.

87 Franciául: Frères (français) des écoles chrétiennes du Levant.

a dohánytermesztés és -feldolgozás történetével kapcsolatos széles körű ismereteinek köszönhetően, amelyeket több munkában is feldolgozott. Itt 1898-ban kinevezték igazgatónak (törökül *na-zimnak*). Szakmai munkája mellett civilközösség-építő tevékenységet is folytatott testvére, Charles segítségével, az ő elnökletével tevékenykedett a 20. század elején a levantei keresztény testvérek iskoláinak öregdiákjait összefogó egyesület, amelynek színvonalas 1905-ös évkönyve jól illusztrálja az e téren végzett sikeres munkáját.⁸⁸

César Saïh később a Régie des Tabacs képviselőjében Szófiában nyitott egy török dohánykereskedelmi társaságot, ahol igen gyakran megfordult. Felesége, Mary Falanga szintén levantei keresztény családból származott.⁸⁹

8. kép. César Saïh arcképe

9. kép.
César Saïh
Szófiában kiállított
oszmán állam-
polgársági igazolása

A háború után Konstantinápoly francia, angol és olasz megszállás alá került, ellátási nehézségek léptek fel, és a keresztény kisebbségek helyzete bizonytalanra vált. A család származása miatt szír állampolgárságot kapott. A kedvezőtlen politikai események hatására a család 1922-ben elhagyta Konstantinápolyt. César Saïh családja a háború után Bulgária fővárosában telepedett le (9. kép). Itt öt évig élt,

88 *Bulletin annuel*, 1905.

89 Mary Falanga (1876–1956) szmirnai (ma Izmir) családból származott. Az apai ágon valószínűleg itáliai származású család tagjai angol útlevéllel rendelkeztek. Anyai ágon Mary Falanga híroszi eredetű görög család sarja volt.

viszonylagos jólétben a dohánytársaság és egy angol és francia motorkerékpár-kereskedés sikeres működésének köszönhetően. Ezt követően a rossz dohánytermés következtében beállott válság után hamarosan továbbálltak Szófiából. Ekkor úgy döntöttek a családtagok, hogy nem térnek vissza Isztambulba, hanem inkább Franciaországban keresnek megélhetést, mivel kiválóan beszéltek franciául, és szíri állampolgárként élvezték a francia protektorátus előnyeit. A Neuilly-sur-Seine-ben letelepedett család kérelmezte a francia állampolgárságot, de azt nem sikerült elnyerni, mivel César Saïh nem teljesítette a francia sorkatonai szolgálatot, és nem volt hajlandó az ezzel járó adót sem megfizetni.⁹⁰ A család végül egy nagy házat bérelt a Bois de Boulogne közelében,⁹¹ amely a Párizsba érkező levanteiek egyik szállodája, vendégháza, kedvelt találkozóhelye lett. Itt gyakran megfordult például André Tubeuf neves kortárs zenekritikus is, aki egyébként Grégoire Keösseck Christina nevű nővérének férje, André Terrasson⁹² edirnei francia konzulnak az egyik ma élő leszármazottja.

A „francia diplomáciai védelmet élvező szíriai” Saïh família végül 1950-ben nyerte el a francia állampolgárságot. Grégoire Kőszeghy konzuli ágens leszármazottai a mai napig sem felejtették el családjuk eredetét és útját, amely nemzedéken keresztül Ung vármegyétől Rodostón és Konstantinápolyon keresztül egészen Párizsig vezetett. A család archívumában megtalálható a Kőszeghyek címere mellett a tanulmányunkban gyakran idézett Thaly Kálmán *Rodostó és a bujdosók sírjai* című munkájának francia fordítása⁹³ is, amely reményeink szerint hamarosan nyomtatásban is napvilágot lát majd. A családi történet jól tükrözi az elmúlt három évszázad közép-európai és közel-keleti nagy történéseinek, kataklizmáinak, forradalmainak és szabadságharcainak eseményeit, az országhatárok és a politikai eszmék változásait. Ugyanakkor a nagy történelmi változások ellenére a család leszármazottai ma is büszkén őrzik a Rákóczi-szabadságharcig visszanyúló magyar gyöke-reik emlékét.

90 A francia állampolgársági kérelem iratainak másolatai a család archívumában találhatóak. Ezek alapján kiderül, hogy César Saïh rendelkezett a szükséges kétezer frank összeggel, ám ő és családja Franciaországnak nyújtott szolgálatai miatt becsületbeli ügyként kezelte a kérdést, nem volt hajlandó kifizetni az adót. A család honosítására vonatkozó források itt találhatóak: AN, série BB 11 n° 11183.

91 A ház pontos címe 32 avenue de Neuilly volt.

92 André Terrasson (1743–1818) Grégoire Kőszeghy sógora volt. 1785-ben vette feleségül Christine Kőszeghyt. A házasságból két gyermekük született: Marie Terrasson (1788–1826), akit 1812-ben vett feleségül André Vernazza (1782–1840); továbbá Thérèse Terrasson (1791–1850), akit 1814-ben vett feleségül Georges Vernazza (1779–1847). Az utóbbi házasságból származik André Tubeuf is.

93 A fordítást Elisabeth de Sugár (1918–2003) magyar emigráns, a család barátja készítette évtizedekkel korábban.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelyei

AN

Archives Nationales, Párizs

CADN

Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, Nantes

MNL ZML

Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg

2. Kiadott források és szakirodalom

Agstner

2018 Agstner, Rudolf: *Handbuch des k. k. / k. u. k. Konsulardienstes. Die Konsulate der Donaumonarchie vom 18. Jh. bis 1918*. Wien, 2018.

Andréossy

1828 Andréossy, Antoine François: *Constantinople et le Bosphore de Thrace pendant les années 1812, 1813, 1814 et pendant l'année 1826*. Paris, 1828.

Armálisok

2004 Bilkei Irén – Kapiller Imre – Molnár András: *Armálisok. Nemesi címereslevelek a Zala Megyei Levéltár gyűjteményéből 1477–1989*. Zalaegerszeg, 2004.

Autheman

1995 Autheman, André: *La banque impériale ottomane*. Paris, 1995.

Bach

1996 Bach, Hervé: *La question grecque d'après les archives de l'ambassade de France à Saint-Petersbourg (1821–1830)*. [MA diplomamunka, Université de Nantes.] Nantes, 1996.

Berthaut

1854 Berthaut, Jean-Auguste: *Itinéraire de Rodosto à Constantinople*. Paris, 1854.

Bois

1988 Bois, Paul: *Armements marseillais. Compagnies de navigation et navires à vapeur (1831–1988)*. Marseille, 1988.

Brătianu

1931 Brătianu, Gheorghe I.: Nouvelles contributions à l'étude de l'approvisionnement de Constantinople sous les Paléologues et les empereurs ottomans. In: *Byzantion*, 6. (1931) 2. sz. 641–656.

Bulletin annuel

1905 *Bulletin annuel de l'Association amicale des anciens élèves des frères des écoles chrétiennes du Levant*. Constantinople, 1905.

Denis-Combet

1975 Denis-Combet, Marie-Thérèse: La collection Saint-Priest au Ministère des Affaires Étrangères. In: *Turcica. Revue d'études turques*, 7. (1975) 250–263.

Driault-Lhéritier

1925 Driault, Edouard – Lhéritier, Michel: *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*. Vol. 1. *L'insurrection et l'indépendance (1821–1830)*. Paris, 1925.

Eldem

1999 Eldem, Edhem: *A History of the Ottoman Bank*. Istanbul, 1999.

Farnaud

2012 Farnaud, Christophe: 1821, la révolution grecque commence: que disent les consuls français? In: *Revue d'histoire diplomatique*, 126. (2012) 1. sz. 65–74.

Hóvári

2009 Hóvári János: *Rodostói emlékek és tanulságok. Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képviselője*. Bp., 2009.

Isambert

1900 Isambert, Gaston: *L'indépendance grecque et l'Europe*. Paris, 1900.

Jamgocyan

1990 Jamgocyan, Onnik: La révolution française vue et vécue de Constantinople (1789–1795). In: *Annales historiques de la Révolution française*, 282. (1990) 462–469.

Köpeczi

1991 Köpeczi Béla: *A bujdosó Rákóczi*. Bp., 1991.

Kőszeghy

1894 Kőszeghy Pál: *Bercsényi házassága. Történeti ének 1695-ből*. Közli: Thaly Kálmán. Bp., 1894.

Mansel

2016 Mansel, Philip: *Aleppo: The Rise and Fall of Syria's Great Merchant City*. London, 2016.

Marmara

2004 Marmara, Rinaldo: *Deux documents d'archives pour l'histoire de la latinité ottomane de Constantinople*. Istanbul, 2004.

Massé

2010 Massé, Alexandre: Les consuls de France et la guerre d'indépendance grecque. Intervention, neutralité ou colonisation? In: *Consuls et services consulaires au XIXe siècle. Die Welt der Konsulate im 19. Jahrhundert. Consulship in the 19th Century*. Dir.: Ulbert, Jörg – Prijac, Lukian. Hamburg, 2010. 94–106.

Mézin

1995 Mézin, Anne: *Les consuls de France au siècle des Lumières (1715–1792)*. Paris, 1995.

Piskur

1862 Piskur, Joseph J.: *Oesterreichs Consularwesen*. Wien, 1862.

Saïh

1908 Saïh, César: *Notice historique sur la communauté latine ottomane*. Constantinople, 1908.

Seres

2003 Seres István: A Rákóczi-emigráció kutatásának törökországi forrásai. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára*. Szerk.: Tamás Edit. Sárospatak, 2003. I. köt. 295–309.

Szekfű

1914 Szekfű Gyula: *A száműzött Rákóczi*. Bp., 1914.

Thaly

1889 Thaly Kálmán: *Rodostó és a bujdosók sírjai. Történelmi kutatások a helyszínen.* Bp., 1889.

1893 Thaly Kálmán: *Rákóczi- emlékek Törökországban és II. Rákóczi Ferencz fejedelem hainak földalálása.* Bp., 1893.

Tóth

2007 Tóth Ferenc: Egy magyar származású rodostói francia konzul levelezése. Adatok Grégoire de Keösseck, a rodostói magyar kolónia vezetője életrajzához. In: *Európai szemmel. Tanulmányok Köpeczi Béla tiszteletére.* Szerk.: Kalmár János. Bp., 2007. 93–100.

2015a Tóth Ferenc: *Egy magyar származású francia diplomata életpályája. François de Tott báró (1733–1793).* Bp., 2015. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.)

2015b Tóth Ferenc: Un agent consulaire franco-hongrois, témoin des événements de la guerre d'indépendance grecque. In: *Φιλελληνισμός: το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και τους Έλληνες από το 1821 ως σήμερα.* [Filellinismos. To endiaferon gia tin Ellada kai tous Ellines apo to 1821 os simera.] Éd.: Mandylara, Anna – Nikolaou, Giorgos – Flitouris, Lambros – Anastasopoulos, Nikolaos. Athén (Hérodotos), 2015. 295–316.

2016a Tóth Ferenc: *A bujdosó Rákóczi.* Bp., 2016.

2016b Tóth Ferenc: Egy hiányzó láncszem, avagy újabb adalékok Mikes Kelemen Törökországi leveleinek kézirat történetéhez. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 120. (2016) 5. sz. 631–641.

ELISABETH SAÏH – FERENC TÓTH

FROM RODOSTO TO PARIS

THE VICISSITUDES OF A FAMILY OF HUNGARIAN ORIGINS

The modern Turkish town of Tekirdağ, situated on the shores of the Marmara Sea, formerly known as Rodosto, is one of the best-known *lieux de mémoires* of the Hungarian history. The 18th century history of Hungarian emigration formed by Prince Francis Rákóczi II and his comrades-in-arms is relatively well known, but we have only partial information about families of Hungarian origin settled down in Rodosto. The Kószeghy family was one of the most famous of such families, whose members integrated into the international society of the Levant over the centuries. This paper aims to present the history of this family from their ancestors in Rodosto, through diplomats and merchants in the 19th century, to the Saïh family who emigrated to France in the early 20th century. The family history reflects well the great historical changes of Central Europe and the Middle East over the past three centuries.

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2020-as évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap